

**ПЪРВИЯТ УЧИЛИЩЕН ПРАВИЛНИК ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА
БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ ВЪВ ВАРНА ПРЕЗ 70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В.**

д-р ВЕСЕЛИН ДИМИТРОВ МИХАЛЕВ

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

e-mail: mihalev_veselin@abv.bg

РЕЗЮМЕ: В публикацията се разглеждат въпроси свързани с въвеждането на първия училищен правилник „Учениците имат длъжност“ в новобългарското училище във Варна през 70-те години на XIX в. от първия взаимен учител Сава Доброплодни. В него ясно се регламентират правилата за поведение и задълженията на взаимните български ученици, а неговото въвеждане е резултат на осъзнатата от новобългарските учители необходимост от регламентирани правила, с цел подобряване на вътрешния училищен ред. Поставен е акцент, свързан с ролята на гръцкото просветно влияние върху този разпоредителен документ.

Ключови думи: училищен правилник, ученици, поведение, управление.

**THE FIRST SCHOOL RULES FOR MANAGEMENT OF
THE BULGARIAN SCHOOL IN VARNA IN THE 70S OF THE XIX CENTURY.**

VESELIN DIMITROV MIHALEV, Ph.D

Varna Free University „Chernorizetz Hrabar”

ABSTRACT: The publication deals with issues related to the introduction of the first school regulations „Students have a position“ in the new Bulgarian school in Varna in the 70s of the XIX century by the first mutual teacher Sava Dobroplodni. It clearly regulates the rules of conduct and obligations of mutual Bulgarian students, and its introduction is a result of the need realized by modern Bulgarian teachers of regulated rules in order to improve the internal school order. Emphasis is placed on the role of Greek educational influence on this administrative document.

Key words: school rules, students, behavior, management.

Първият училищен правилник, които регламентират въпроси, свързани с поведението на учениците в новобългарското училище във Варна, датира от началото на 70-те години на XIX в. Неговото въвеждане е в резултат на осъзната необходимост от регламентирани правила и забрани с цел подобряване на училищния ред.

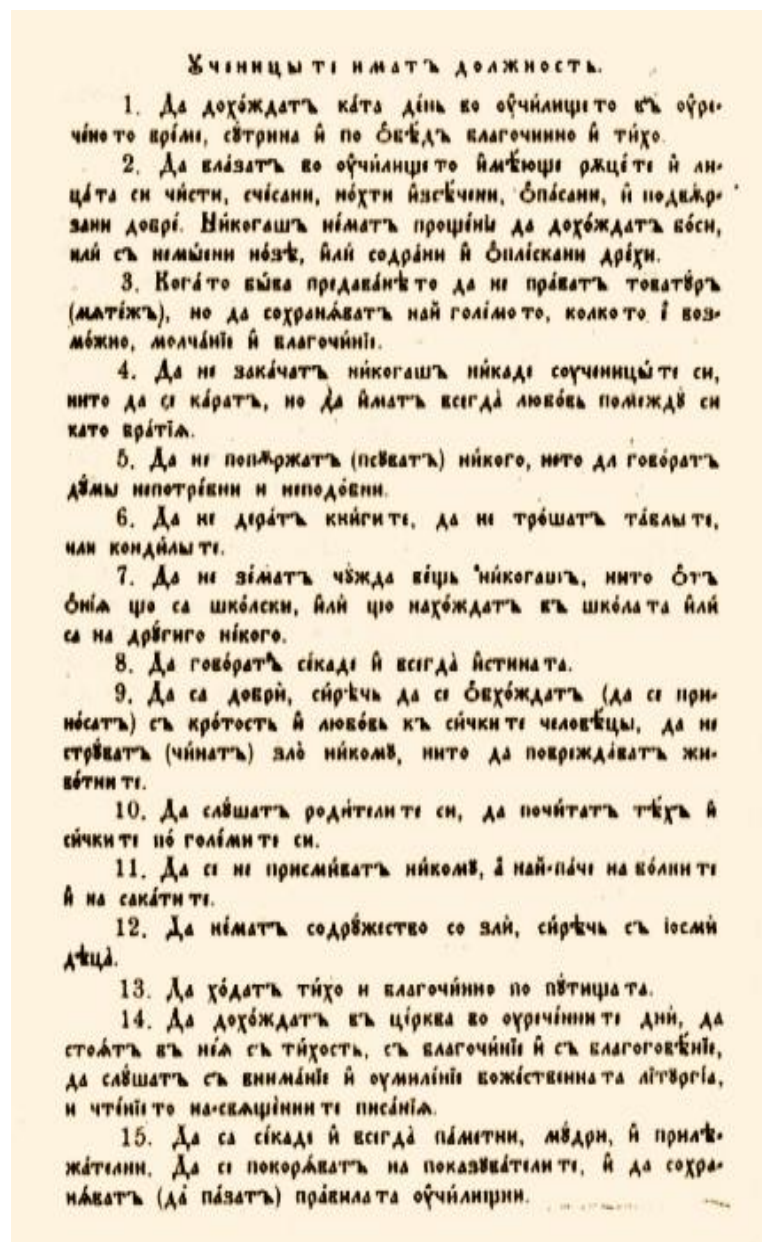
Управлението на варненското взаимно училище се осъществява от училищен правилник, регламентиращ задълженията на учениците в 15 точки с арабски цифри, озаглавен „Учениците имат длъжност” (фиг.1). За първи път той е въведен от главния учител Сава Илиев Доброплодни - вещ познавач на взаимоучителния метод на обучение. При направен сравнителен анализ се установява, че този писмен разпоредителен документ с който се определят правилата за поведение на взаимните ученици, е заимстван от Габровското взаимно училище, което в българската историография се счита за еталон на възрожденското просветно дело. Известно е, че за първи път той е оповестен от първия новобългарски учител Неофит Рилски пред ученици и родители на 15.II.1837 г.

Училищният правилник „Учениците имат длъжност“ е включен в таблица №85 в комплекта взаимоучителни таблици, издадени за първи път в Белград през 1835 г., която е прибавена към останалите таблици във второто издание в Букурещ през 1848 г. В таблицата представляваща училищен правилник правилата за поведение са изцяло преведени от гръцки език, а заглавието е преведено с езика на времето - „Учениците имат длъжност”¹.

Взаимоучителните таблици, които Неофит Рилски разработва са заимствани от гръцки образци, в това число и последната в комплекта от второто издание на таблиците, озаглавена „Учениците имат длъжност“. Тя е преведена от гръцки език и заимствана от разпространеното на френски език в Париж през 1829 г. „Практическо ръководство за първоначалните училища, или кратко изложение на метода на взаимното обучение, според Л. Ш. Саразен“ (фиг.2). Френското ръководство на Л. Саразен е преведено от френски на гръцки език, озаглавено

¹ Съдържанието на правилата за поведение на учениците създава асоциация с педагогическите трактати на Я. Коменски „Закопи за добре организираното училище”, написани през 1652 г. и публикувани през 1677 г. (В: Коменский 1982, с. 133-163).

Εγχειρίδιον διά τ' αλληλοδιδασκτικά σχολεία, ή οδηγός της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, υπό Σαραζίνου (φиг.2) от гръцкия просвещенски деец Йоанис Коконис².

фиг. 1

От горният текст се установява, че гръцките преводни ръководства допринасят за широко навлизане на гръцкото просветно влияние в образователното пространство на гръцките, а по-късно и на българските взаимни училища. Това се потвърждава от факта, че българските и гръцките взаимни

² Йоанис Коконис е роден през 1795 г. в Кастри. Учителства в Константинопол, след което се завръща в Смирна. Учи в Париж. През 1839 г. издава списание „Педагог“. Пише учебни помагала и ръководства по физика и география. Умира на 14.IX.1864 г.

ученици се обучават по единно преводно педагогическо ръководство за прилагане на взаимоучителния метод на обучение. Влиянието на гръцкото просвещение се открива в първия училищен правилник „Учениците имат длъжност“.

фиг. 2

Училищният правилник „Учениците имат длъжност“ по своята значимост се явява първата „законодателна“ база за управлението на новобългарското училище във Варна. В него се визират редица ученически задължения, които взаимният учител строго трябва да съблюдава. Правилата и нормите на поведение, посочени като задължения на учениците, могат да бъдат условно диференцирани в три групи.

Първата група обхваща задълженията и поведението на учениците в училище: „да не закъсняват - сутрин и следобед да идват навреме в училище“ (№1), „по време на учебните занимания да не вдигат шум и да пазят ред и тишина“ (№3). Учениците са задължени да идват всеки ден на училище - сутрин и по обяд в приличен външен вид. Тези задължения предпоставят конкретни изисквания към тяхното поведение - „да стоят „благочинно“ на чина, без да вдигат никакъв шум“, „да пазят чисти книгите си“, „да се подчиняват на показвателите и да спазват правилата на училищната организация“ (№15). Всички тези изисквания кореспондират с девиза на взаимното училище: „Едно място за всяко нещо и всяко нещо на мястото си“.

Втората група от ученическите задължения имат ясно изразен *нравствено-възпитателен характер* и представляват морален кодекс на учениците. В чл. 4 от училищния правилник се изисква „да не закачат никога и

никъде съучениците си, нито да се карат, да са добри и да имат винаги любов помежду си като братя”, „да не правят зло никому - нито на хората, нито на животните“ (№9), „поведението им да бъде „благочинно”, както и „да говорят навсякъде винаги истината”. От тях се изисква още „редовно да посещават църковна служба“ и с „благоговение да слушат божествената литургия в църквата“ (№14).

Третата група изисквания се отнасят до културата на тяхното поведение. Те обхващат външния вид на учениците, поведението им в училище и извън него - *„да ходят чисти и спретнати, с изрязани нокти и сресани коси“, „да не идват никога боси и с незмити нозе“, „да не се закачат и да не се карат“, „да не говорят неприлични думи“, „да слушат и почитат родителите си и по-възрастните от тях“ (№10), „да не се присмиват никому, най-вече на болните и сакатите“ (№11), „да не дружат с лоши другари“ (№12), „да не късат книгите и да не чупят плочите за писане и калемите“ (№6), „да не вредят на животните“ (№9). Последният член от правилника изисква от учениците винаги да проявяват *„мъдрост и прилежност“* в учението.*

В правилника е очертана културата на поведение на взаимните ученици, която обхваща преди всичко чистотата, културата на общуване и културата на речта (Бойчева 2006, с.220). Към културното поведение се отнася отношението към училищната собственост - книги и учебни пособия и отношението към природата. Опазването на училищното имущество е не само нравствено качество, но и проява в голяма степен на културата на поведение.

Изискванията към учениците имат дълбок педагогически смисъл. Например изискването да не общуват с лоши другари, които нарушават реда и се отклоняват от общоприетите норми и правила на поведение. Окачването на правилникът *„Учениците имат дължност“* на стената на взаимната стая има за цел ежедневно припомняне, осмисляне и затвърждаване на правилата и привличане на вниманието на взаимните ученици, което пряко рефлектира върху възгледа на Сава Доброплодни, че възрожденското училище е не само образователна, но и възпитателна институция.

Голяма част от тези задължения на поведение, очертана в правилата, включва чистотата, културата на общуване и културата на речта, което има дълбок педагогически смисъл. Така правилникът *„Учениците имат дължност“* се превръща в общ своеобразен писмен документ за възпитателна работа с

взаимните ученици и основа за единно възпитание на българските и гръцките ученици във Варна, където е налице изразена близост и сходство в правилата.

Определени прилики се откриват в изискванията към взаимните гръцки ученици в един важен документ на гръцки език: Πειθαρχικός κανονισμός των εν Βάρνη Ελληνικών Σχολών („Дисциплинарен правилник на гръцките училища във Варна“) (фиг. 3), който за целта на изследването е преведен на български език. Този разпоредителен акт на гръцката православна община важи за всички гръцки училища във Варна, включително и за взаимните, тъй като две от тях упражняват дейността си до 1906 г.

Най-пространна и детайлно разгърната е тази част от „правилника“, в която се определят задълженията на гръцките ученици. Макар изписани не в строг последователен ред, те могат да се обособят в три направления: задължения на учениците преди започване на учебни занятия, по време на учебни занятия и такива, които следва те да спазват извън училище.

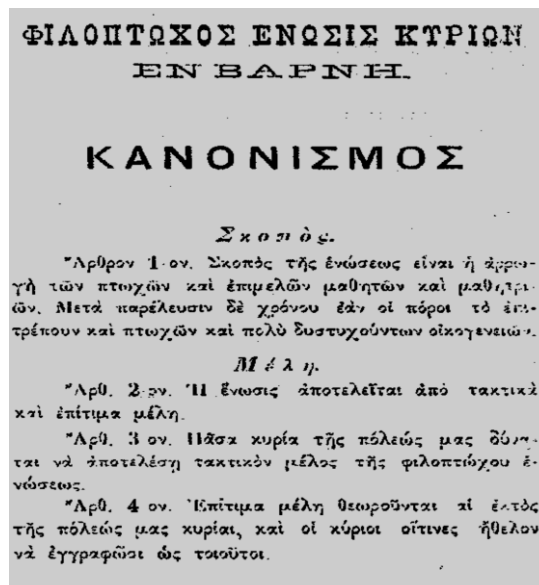
В чл. 3-6 и чл.31 се регламентират задълженията на учениците преди започване на учебните занятия, където те следва да пристигат в училище половин час по рано. Влизайки в стаите, е необходимо да пазят тишина и добър ред, а до започване преговарят научено у дома, без да вдигат шум и да притесняват околните до тях ученици. Тясно неотменно задължение е „с много старание и отговорност да подготвят къщи домашните си упражнения“. Още от първия учебен ден, те са задължени да седат на определеното им за целта място без да могат да го променят до края на учебната година. Според изискванията на този разпоредителен документ, учениците трябва да носят всички необходими пособия за учебните занятия. Забранено е да носят и четат книги, които нямат пряка връзка с изучавания учебен материал, още повече, ако те са в противоречие с обществения морал, както и да извършват търговска дейност и да се занимават с лотарийни или хазартни игри.

В чл.7-12 и чл.18 от правилника се определят ученическите им задължения по време на учебните занятия и междучасия. Дисциплината е задължителна за всички ученици, в противен случай нарушителите се отстраняват. Никой от тях няма право да отговаря на въпрос, който е зададен на друг ученик, а на провинилите се налага наказание от учителя. Всеки ученик, който говори в учебен час (дори и мърморейки тихо), подлежи на наказание. При подходящи метеорологични условия е позволено да излизат в училищния

двор, но при биенето на звънца всички са длъжни бързо и безшумно да заемат местата си. На провинилите се ученици, които закъсняват за учебни часове се налага наказание. Според чл.34, се грижат двама отговорници - единият за реда в стаята, а другият - за реда в църквата, като за всяка допусната нередност по време на тяхното дежурство са длъжни веднага да докладват.

В чл.36-37 се регламентират задълженията на учениците извън училище. В почивните дни след подготовка на домашните задачи, ученикът може да си позволи по „скромен начин” да се повесели със свои другари, само ако всеки един от тях е доказал морално поведение преди това. При постъпили оплаквания за ученик, който е видян на място, където не е позволено, и в „неподходяща” среда или с „неподходящо облекло”, се наказва с „публично мъмрене” от директора, а при повторно нарушение се отстранява окончателно от училище.

От горния текст става ясно, че българските и гръцките взаимни ученици имат *обща възпитателна програма за нравствено възпитание и културно поведение*, която е основа за *единно* възпитание. Правилата за българските и гръцките ученици са съобразени с техните възрастови и психологически особености, характерни за първоначалната училищна възраст. В педагогическо отношение задълженията на учениците представляват изисквания към възпитателния процес. Правилата са свързани с реалния живот и поведението им в училище и извън него.

фиг. 3

Важно е да се проследи какъв е педагогическият резултат за учениците от въведения правилник, не само поради неговия превод от гръцки език, но и да се идентифицира степента на неговото гръцко влияние върху възпитателната практика на взаимното българско училище във Варна, за което могат да се направят определени *обобщения*:

- Посредством въведения училищен правилник „Учениците имат длъжност” българските ученици се *приобщават* към възпитателната програма на гръцките, възприемайки системата на взаимното обучение, чрез преведеното от френски на гръцки език „Практическо ръководство за първоначалните училища, или кратко изложение на метода на взаимното обучение, според Л. Ш. Саразен“.
- Правилата за поведение в „правилника“ са своеобразен нормативен училищен документ за възпитателна работа в българското взаимно училище във Варна и конкретна програма за нравствено възпитание, морал, хуманизъм, лично достойнство и културно поведение на взаимните ученици. Формите за поведение залегнали в този разпоредителен документ имат важна социална значимост.
- Българските взаимни ученици се възпитават по *едни и същи правила* за поведение *заедно с гръцките* и се присъединяват към *общите за българи и гърци* човешки, морални и културни постижения, което в значителна степен определя един от сегментите за *обща духовно-просветни стремления*, обективирани от определените сходства във възпитателната им практика - постигнат *един и същ възпитателен идеал* - прилежния ученик, който изпълнява училищните си задължения, отнася се с обич към другарите си, уважава родителите си и възрастните, проявява състрадание към болните, пази училищното имущество. Тези общи за българските и гръцките ученици правила, свързани с овладяване на човешките отношения играят важна роля за тяхната социализация - придобиват социален опит и знания, навици за социално общуване и включване към системата на социалните отношения на възрожденското общество.
- Варненските взаимни български ученици се присъединяват към общочовешките и културни постижения, а възпитаването им по общи с гръцките деца правила е доказателство за това.

Направените обобщения обуславят извода за *интегрираност на българското възрожденско училище с гръцките педагогически постижения*, като част от европейските. Всичко това е свидетелство за *обмен на*

постиженията на педагогическата теория и практика между гърци и българи, поради което взаимното българско училище се превръща в мост на две културни и морални ценности - гръцката и българската.

Правилникът, който регламентира правилата за поведение става важен училищен документ в българските и гръцките взаимни училища през XIX в. във Варна. Тези училищни разпоредителни документи създават основата за *единно възпитание*, основано на хуманизъм, лично достойнство и съзнание за дълг и отговорност на българските и гръцките деца в епохата на Възраждането. Свързани с овладяването на човешките обществени отношения, тези правила играят важна роля и оказват влияние върху социализацията на учениците. Близостта на тези правила за поведение на българските и гръцките ученици доказват *бързия обмен на постиженията на педагогическата наука* и практика между българи и гърци.

По-ранното развитие на гръцката просвета във Варна през XIX в. се превръща в проводник на силно гръцко влияние върху развитието на новобългарското образование, което дава възможност на българските и гръцките ученици да се обучават и възпитават *по единна възпитателна програма*, която е *средство за утвърждаване на междуетническата комуникация*. Българските взаимни ученици във Варна се възпитават по едни и същи правила за поведение заедно с гръцките и се присъединяват към *общите за българи и гърци* човешки, морални и културни постижения, което в значителна степен определя един от сегментите за *обща духовно-просветни стремления* във възпитателната им практика. Варненските взаимни ученици се присъединяват към общочовешките и културните постижения, а възпитаването им по общи с гръцките деца правила е доказателство за това.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Атанасова, В.** Нормативна уредба на дисциплината в новобългарското училище през Възраждането. В: Педагогика, бр. 3-4, с.126-144.
2. **Бойчева, В.** Неофит Рилски - създател на българското народно училище. Унив. издателство „Св. Климент Охридски“. С., 2006.

3. **Бойчева, В.** Единно методическо ръководство за гръцките и българските взаимни училища през XIX в. В: Етнокултурен диалог на Балканите. С., 2001, с. 454-459.
4. **Василева, Р.** 185 години от рождението на Сава Доброплодни. Сборник доклади от Юбилейна научна сесия, 2005 г. Науч. ред. В. Бойчева. Сливен, 2005.
5. **Коменский, Я. А.** Избранные педагогические сочинения в двух томах. Том второй. М. 1982. Правила поведения, собранные для юношества в 1653 году, том первый.
6. **Михалев, В.** Учебното дело в град Варна през Възраждането. 2010.
7. **Михалев, В.** Влиянието на гръцките образователни институции за въвеждане на взаимоучителната организация на обучение в новобългарското училище във Варна през 70-те години на XIX в. В: *Научно-методическо списание „Предучилищно & училищно образование. Управление. Възпитание. Обучение“*. Педагогическо издателство „Образование“. ISSN 2535-0692. С., бр.2, с. 127-143.
8. **Тонев, В.** Българското Черноморие през Възраждането. С., Акад. издателство „Проф. М. Дринов“, 1995.
9. **Тонев, В.** Към историята на българското учебно дело във Варна през Възраждането. В: Известия на Варненското археологическо дружество, кн. XIII, Варна, 1962.
10. Πειθαρχικός κανονισμός των εν Βάρνη Ελληνικών σχολών. Ελληνική κοινότητα Βάρνης. 1901.